

Abril 2021

n° 276

La Letra Mesadièra

DE L'INSTITUT D'ESTUDIS OCCITANS D'ARIÈJA

11 car. Enric Fabre 09100 PÀMIAS
05.81.06.03.88/ieo09@orange.fr
<http://ieo-arieja09.blog4ever.org/>

AGENDA

Emission de ràdio

Cada dimars, de 19h00 a 20h00 - Era
votz dera montanha, sus Ràdio Cosemans
94.7 FM

Corses e talhièrs d'occitan

**En rason de la situacion sanitària,
totis los corses en « presencial » son
arrestats. Se contunhan ça que la per
via informatica.
S'entresenhar per cada cors a l'IEO.**

Caris amics,

Les meses se seguèm e res càmbia pas.

La crisi sanitària perdura e sos efèctes tòcan las gents
un pauc mai cada jorn. Entre embarrament,
desembarrament, cobrifòc, atestacions de desplaçament,
recladas e alonguis de totas menas, sabèm pas pus ont
anam, ja que podèm pas anar enlòc.

Es malaisit dins aquela situacion tan fosca de preveire
e d'organizar. Solide qu'amb le temps que passa, les mejans
de plan magrostins qu'èran, contunhan de se demesir. Las

dificultats creisson totjorn mai per una bona part de la populacion, pels joves que les estudis se fan
dins condicions marridas, pels vièlhs solets, pels que trabalhan e que s'an perdut l'emplec o que
crentan de le pèdre, la tièra es encara longa.

Per la nòstra associacion, questions se pausan tanben. Amb l'anullacion de la màger part de las
nòstras activitats e doncas de la baixa de moneda dins la caissa, l'asuèlh s'anivola. Per avançar,
adoptèrem dempuèi meses un biais de foncionar que n'avèm pas brica la costuma, tant es alunhat de
las nòstras practicas convivalas e que fòrça dels nòstres sòcis i aderisson pas per mantunas rasons. A
l'ora qu'escrivi aquel mot, s'es pas encara tenguda l'Amassada Generala, e confèssi que me preocupa
le nivèl de la participacion a aquel acamp plan essencial per l'anar de l'associacion. Solide tendrem
pas sens las ajudas regionalas e departamentalas mas tendrem pas tanpauc se prenèm pas cadun
nòstra responsabilitat d'aderent. Dins aquesta passa complicada nos fa mestier le sosten de totes.

Caldriá pas que le confinament, las mesuras de restriccion e la dificultat de mantèner un
ligam social signèsson l'aflaquiment de l'IEO d'Ariège.

Semblariá que 2021 prenguès le camin de 2020, mas la crisi, la vivèm pas totes del meteis biais
e sabèm pas cossí serem les uns e les autres, a la fin de l'afar.

Çò segur, per las vilas e le campèstre, de las associacions ne caldrà e de l'IEO d'Ariège n'aurem
besonh per qu'acabe pas de crebar la lenga nòstra !

Mentretant, le 8 d'abril, la lei « Molac » passarà en seconda lectura a l'Assemblada Nacionala,
per mai de reconeissença e de proteccion per las lengas e las culturas minorizadas. L'escasença, de se
ganhar un estatut vertadièr per ne poder assegurar la transmission e la promocion.

Ac vesètz, Covid o pas podèm totjorn far quicòm. Mandatz letras als nòstres deputats per que
sostengan aquesta lei, es ora de se mobilizar per bastir, atal entre totes farem tot !

Annia Wolf

Avèm perdut una valenta !

Odila se n'es anada, de tant viva qu'èra ! La vida crudèla daissèt la mòrt la nos panar tròp d'ora. Fin finala, una vida, aquò passa d'aviat, es plan brèu le temps dels sòmis. Les mots me venon pas per dire la dolor de l'abséncia e seràn tròp paures per contar la femna qu'èra. Les que la coneissián, podián pas que l'aimar. Cossí resumir una vida tota, dels espèrs e dels sòmis, qué ne demòra ?

Me remembri la regenta tan jovenòta que semblava la sòrre dels sieus escolans, me remembri les pantaisses de la femna, l'amor de la maire, las revòltas de la militanta.

Aimava tant la vida e les bonurs simples que fasián de cada jorn un present.

Curiosa de tot, aimava d'aprene e de descobrir, voluntària, capuda. Son ostal li semblava, abondós, dobèrt, viu de tot un abondi de causas, de remembres, de libres que nos contavan son enfància, sos viatges, sos rescontres, l'eclectisme e la fantasiá dels sieus gostes.

Odila, èra la jòia e l'estrambòrd e li agradavan las gents e les plasers de la vida.

Son rire m'es de manca ja, les sieus mots que jogava amb eles, le sieu umor fissaire, las jòias e las penas partejadas.

Sa fragilitat èra pas qu'aparéncia par amagar sa fòrça vertadièra, aviá popat de bona lait ! Femna de soscadissa que de las idèas e dels mots ne fasiá sas armas, per èsser la votz dels que se podián pas defendre, rausèl mai que casse, nos ensenhava le camin, durbissiá le talh. Femna de conviccions e d'engatjaments, li agradava de legir, escriure, explicar, comprene, analizar, convèncer, defendiá bèc e unglas les sieus vejaires, contra l'injustícia, l'ignorància, la bestiesa e l'intolerància.

Per ac far d'un biais mai concret encara, trantalhèt pas brica per s'engatjar dins l'accion municipala, dins son vilatge de Sant Pèire.

« Les que viven son les que lutan »

« Les que son còr es bon, que sos jorns son comols »

disiá le poèta, e combats de menar, causas de defendre, totjorn n'i aviá per que cantèssen les endemans de l'umanitat.

La Causa darrièra que s'i vodèt, qu'èra l'occitan, la lenga polida del país ; per ela, le parlar de la Varguilhièra que teniá dels sieus grands. Conscienta de la riquesa del nòstre patrimòni viu e istoric, sa tòca èra, modestament, sens far de fum, de servir, de far conéisser la lenga e la cultura occitanas, fondament de la nòstra identitat, es per aquò que i aviá cada an un spectacle en occitan, una mòstra o de lectures, dins son vilatge de Sant Pèire, dins aquela val d'Arget que tant aimava. Èra Presidenta del Cercle Occitan de Foish e trabalhava dins la còla de l'Almanòc, temps, secretària del conselh d'administracion de l'Institut d'Estudis Occitans d'Arièja.

Demòra tant a far, aquí tanben, mancarà !

D'ont mai son grands les espèrs, d'ont mai son grandas las decebudas !

Desfaitas, ofensas, laguis, n'aguèt sa part. De còps que i a, casèt, victima de malcòr, mas renoncièt pas a la luta, jamai.

Le vam, la jòia totjorn tornavan prene l'avantatge.

« Res n'es precari coma viure, res coma èsser n'es passadís ».

Uèi, avèm totes perdut qualqu'una, una companha, una amiga, una femna de valor que s'amerita reconeissença e fidelitat ! La malautiá la nos raubèt alara qu'aviá encara tant a viure e a balhar. Odila passèt delà l'aiga mas contunharem de viure, tirarem camin per que es aquò que li auriá agradat : profieitar del present. Darrièr cadun dels nòstres rires, darrièr caduna de las nòstras lutas, la sieuna ombra serà amb nosautres, a perseguir sòmis.

L'aurem totjorn dins un canton del còr, coma èra les jorns de fèstas, le rire als pòts e le veire a la man, preséncia tresludenta e naturala que rajava coma les jorns, discreta e indispensable.

Adieu Odila, qu'en patz descansas, dins la calor del nòstre amor, totjorn.

Annia Wolf

Enquista 4

Dimècres 9 de l'Agost.

Le lendeman maitin, a nau oras petantas, aquela persona qu'entrèc al comissariat de Bardenac. Natashà que la fic assèser's aishús una escabèla fàcia a ela, e l'interrogatòri que comencèc.

« Adissiatz Dòna. Se vos podètz presentar ?

Que comencèc per calar's unas segondas, pueish que s'i metèc :

- Que son Rosina Vidal. Que demori a Sent-Gaudenç, 10 carrèra Jan Jaurès. Que nesquè a Pàmias le 12 de Seteme de 1960. E que venguí andà reconéisher benlèu le còs del meu frair Josèp Sentenac.

- Òc. Mes abans de i anar, se'm poiriatz parlar d'el ?

- Qu'é le meu ainat de siès ans. Que partic de casa joés, que devenguèc agent immobiliari a Foish. Que's maridèc, qu'agèc un dròlle, Miquèl. Iò tabés que fondè una familha fòra de casa. Que fè que mos vírem de mens en mens. Les nostis parents que's moriren. E non'l tornè cap a véser entrò l'enterrament de la sèva femna. Que sai solament que fic de maishantis afèrs, e que barrèc l'entrepresa. Una cosina nosta que'm diguèc un còp qu'avia obligat gents a véner per fòrça lor propietat, en particular una certana Marta Lafont, veusa, que's trobèc a la carrèra amb tres mainadas josis a causa d'el. Que'm pensi que l's i destrosic la vida, en aquela familha. Pueish, doncas, que disparic a Gajan le 6 d'uctobre de 2006. E que non sai cap res mès. Que vos pensatz qu'é mort ?

- Òc, assassinat e dins la misèra. Abans que l'anem véser, que vos volderia demanar s'avètz novèlas del vòste nebot Miquèl.

- Desempueish l'enterrament de sa mair que non sai cap se que é devengut. Qu'estudièc a Tolosa andà devier professor. Aué qu'a dins les quaranta ans... Ja deuèc tirar a devant.

- Dedens les afèrs de l'òme mort, qu'avèm trobat una fotò amb cinc josis. Se i coneisheriatz deguns ? »

E la comissaria que li fic passar le document. Rosina que's metèc las clucas, e qu'espièc coma cal. Al cap d'una menuta, que diguèc :

« - Le prumèr a dreita, qu'é plan Miquèl, le meu nebot. Que deu aver aquí una vintena d'ans.

- Una idèa de l'endret d'aquela fotò ?

- Non'm ditz cap arrés. Benlèu quand fuc estudiant, amb d'autis camaradas... ?

- Plan mercia per totis aquelis rensenhaments Madama. Ara qu'anam a la mòrga. »

Aquí Renat que l's i avancèc le cadavre. Rosina que s'encantèc vèrs el,... e las lèrmas que li puegèren als güelhs.

« - Mema s'a plan cambiat, ja reconoishi le meu frair. E... que l'an estranglat, ça disetz ?

- Òc, e que non sabem cap encara se quu.

- Qu'espèri qu'anatz trobar. Mema s'avía fèt causas pas tròp polidas, non s'ameritava cap aquò. E, se non trobatz Miquèl, que'm va caler ocupar de l'enterrament.

- Qu'anam cercar aquel òme, e que vos faram signe s'ac cal. »

Natashà qu'acompanhèc aquela femna entrò la deishida. Aquesta que se n'anèc vèrs la sèva autò, tota cap baishada e malcorada. La comissària que tornèc al burèu, e qu'encarguèc Antòni de's procurar al tribunal de Foish les jutjaments a prepaus dels maishantis afèrs de Josèp Sentenac, e Beatritz de saber se qu'èra devenguda aquela Marta Lafont e les sèvis enfants, e d'espepissar tot aquò coma cal. Ela que s'encarguèc de forugar del costat de Miquèl.

La vrespada, l'adjunt qu'arribèc amb una fotocopia de la quinquanèla del mort, datada del 15 d'uctobre de 1998. En conclusion, le noste òme que's trobèc sense un sòu e amb un flòc de deutes. A partir d'aquí que deuèc començar la sèva devalada vèrs la misèra.

Las cèrcas de la collèga que la mièren aishús tres Marta Lafont en tota la França. La prumèra que demorava a Lillas. Que li diguèc al telefòna qu'avía 33 ans. Doncas non corresponia cap en açò que cercavan. Andà la segonda, que cagèc aishús : « Le numerò que demanatz que n'é cap atribuat ». Al tresième còp de fiel que li responèc una votz d'òme, mès lèu mal carat, que li diguèc qu'aquò qu'èra le nom de sa maire, mes qu'aquesta que s'èra morta l'an passat, e que n'avía cap fèt le cambiamment de nom. El que's sonava Ciril. Alavetz, Beatritz que li diguèc qu'aurian besonh d'un sèu testimonhatge dins un afèr important. E que'l convoquèc andà l'endeman 10 oras al comissariat de Brosenac...

Seguida dins la Letra mesadièra de mai

Le denolh de la menina

Per un polit diluns maitin de julhet, la menina en corrent de pertot, en atisant le gos, en bramant renècs, en repotegant tot çò que mal anava... delargava las vacas. Le Filibèrt son filh que li destaquèc, la badava ja qu'una setmana abans, de tant que li doliá le denolh la menina podiá pas trescamar !

Filibèrt entendèc aquò coma un presatge fisable de bèl temps sustot que las arondas volavan naut dins un cèl tot d'azur e que las telaranhas empegadas de rosalh lusissián al solelh levant. Seria estat bèstia coma topin de negligir previsions tant concomitantas, tanben le Filibèrt decidisquèc qu'era ora de dalhar la pradeta de la Cima de Denaut. Atelèc la *dalhusa* als buòus e malgrat que la pradeta s'ericèsse de puntas e d'un cap martèl, a miègjorn l'èrba èra pel sòl. E mai Filibèrt sentisquèc un bèl plaser de dalhar pr'aquel temps, verdas èrbas e polidas flors ont volatejavan parpalhòs e sautejavan sautabocs.

Le dimars persistèc un temps a reviscolar un morent... e la menina encara petava le fuòc. Le Filibèrt se calculèc que l'endeman poirian embarrar la pastura sens aver a amolonar.

L'endeman, le dimècres doncas, al cant del polh un novèl polit jorn puntava. Filibèrt s'empresava d'èsser le grand gèni meteorologic, le virtuós del baromètre. Mas quicòm truquèc : en se levant la menina fasiá tres quatre¹, arrosejava la camba. Quand fusquèron per delargar se planhèc : "- Le denolh me dól" e contra l'evidéncia gausèc ajustar : "le temps va cambiar !" Filibèrt contrariat exultèc : "arrestatz cabèca de corbàs, ausèl de malur... Nos anatz fèr banhar la pastura."

En fin de maitinada, la calor venguèc calimàs, las moscas picavan, le gat s'escurava darrèr las aurelhas, le pic verd se risiá e sustot las arondas volavan bas. E s'aviá rason la menina ? Tanben a la taulada de miègjorn, solemnement, le Filibèrt anoncièc : "cresi que le temps va cambiar". Totes pensèron a aquel fotut de denolh e la menina culpabilizèc.

Après dinnar coma fasquèron totis sos aujòls, Filibèrt consultèc le trauc de madama. Les prigols² i pujavan. Cap a mièja vrespada, sentissiá l'auratge, l'aire pesuc estofava, al luènh sus la montanha le tron rodava, estofat. Le mèstre alavetz cridèc tota la familha : "anem amolonar que va plòure".

Al camp les unis rastelèron, les autris amolonèron. Le vent se levèc, les prigols nautasses de pè negre e cap blanc barravan mitat cèl. La menina en ranquejant, arribèc amb una pigassa e una rabassiera. Demandèc a sa nòra d'enterrar la pigassa amb le talh cap ensús que gaitèsse le cèl, e lo margue dins la tèrra cap al pasturalh. Normalament le dispositiu èra sensat parar le prat de l'auratge.

Mas la prigolada avançava, las tronadas restronhissián de mès en mès pròche, les delfins esperrecavan le cèl, la vrespada veniá le ser, le vent bufava un aire electric. Un còp les molons acabats, la còla s'anguèc remisar dins l'estable amb las vacas. Bèstias e gents dins un grand silenci de lagui, esperavan. La menina ela, a l'escart, pregava.

La ventòria forcisquèc, s'emportava tot e esparricava un a un les molons. Quun fasti ! Totis s'imaginavan que se'n vegèssen la clavelina : la pastura trempa, la tornar esparricar per que seque... e que se torne banhar... per finalament la getar al fems !

Al cap d'un moment le vent virèc, butèc las nívols cap a la montanha, s'escartèron de la prada. Chic a chic la lutz d'estiu tornèc e le vent s'apaisèc. La pastura èra salvada. Filibèrt anoncièc : "finalament serà passat en vent" mas totis meditavan... la menina, le denolh, las pregàrias, la pigassa...

Las mòstras de solelh

En seguida a l'article suls quadrans solars paregut dins la *Letra mesadièra* n° 275, un correspondent nos mandèt una devisa de mès vista sus la comuna de Riucròs. Grandmercé a el !

«Fay me lum e t'y beyras»

Jacme PINCE

1 *Ranquejava. Una clucada a l'armada, que per plan marchar cal fèr un dos !*

2 *En çò nòstre le prigol es le tron mas tanben las nívols que ne son responsablas.*